

**Ovttaveardásašvuodaáittardeaddji
dieđáhus riikkabeivviide 2022**

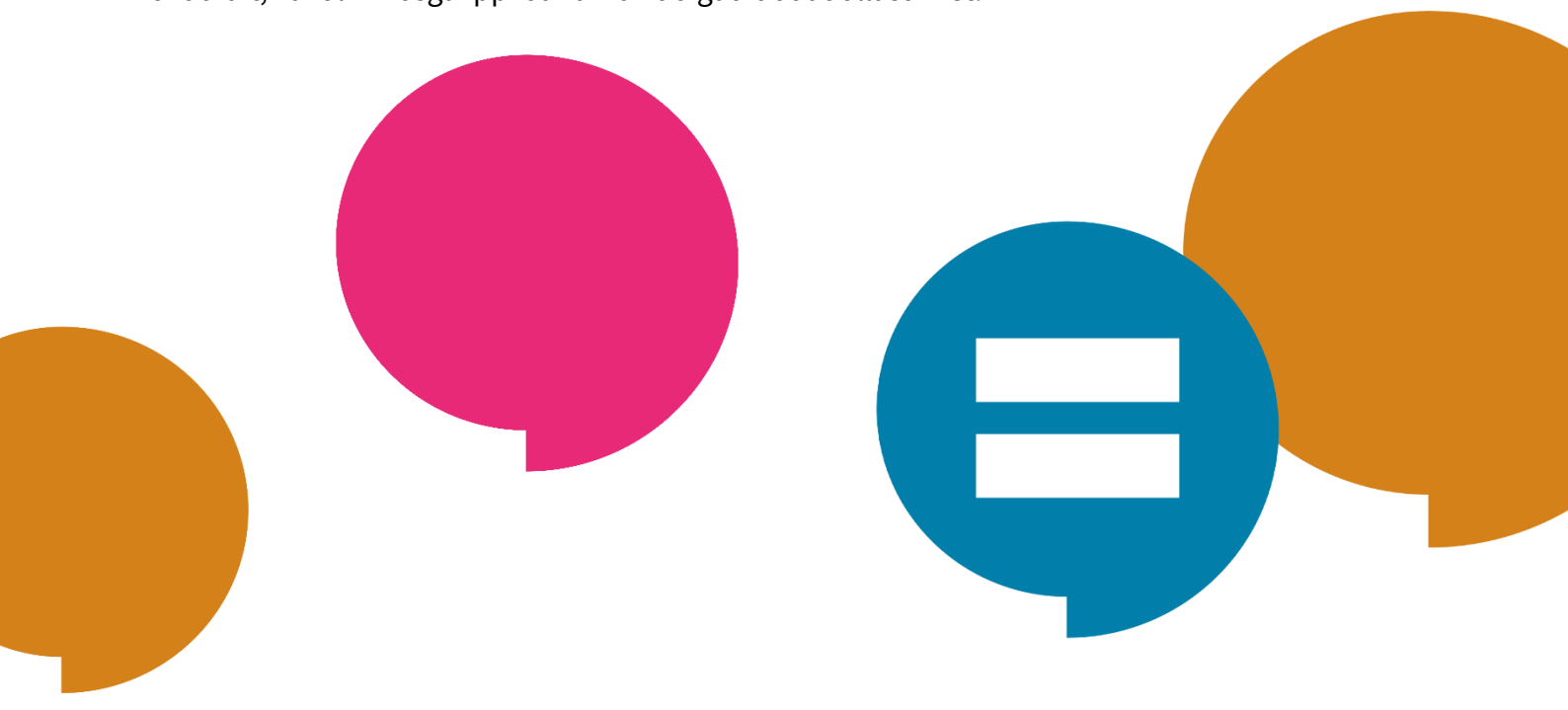
Ovttaveardásašvuoda ja vuodđovuoigatvuodaidda ollašuvvan Suomas gáibida aktiivvalaš doaimmabijuid

Ovttaveardásašvuodaáittardeaddjis lea viiddes doaimmagieddi ja doaimmasuorgi, man bokte áittardeaddji lea ožžon gokčevaš oppalaš gova ovttaveardásašvuoda ja vuodđo- ja olmmošvuoigatvuodaidda dilis ja sierra vehádagaid sajádagas Suomas. Áittardeaddji bargun lea seahkanit vealaheapmái, ovddidit ovttaveardásašvuoda, doaimmat našuvnnalaš olmmošgávperaporterejeaddjin ja riikkas eretgohččuma ollašuhttima goziheaddjin sihke árvoštallat ja ovddidit olgoriikalaččaid sajádaga ja vuoigatvuodaidda. Jagi 2022 álggus áittardeaddjái bođii maiddái ođđa doaimma nissoniidda čuohcci veahkaválddi raporterejeaddjin.

Ovttaveardásašvuodaáittardeaddji addá oktii njealji jagis dieđáhusa riikkabeivviide ovttaveardásašvuoda ollašuvvamis Suomas. Dát lea áittardeaddji nubbi dieđáhus. 2022 riikkabeaidieđáhusas gieđahallojuvvojit earret eará vealaheami oaffariid riektesuoji nannen ovttaveardásašvuodaalága oasseođasteamis, dárbu bidjat návccaid dorvvolašvuodaeseválddiid vealaheami vuostásaš doaimmaide ja dárbu seahkanit bargoeallima vealaheapmái beaktileappot. Dieđáhusas gieđahallojuvvo maiddái mánggaid vehádatjoavkkuid vuoigatvuodaidda ollašuvvan. Dasa lassin gieđahallo ovttaveardásašvuoda earret eará skuvlamáilmmi, digitalisašuvnna, dahkujierpmi, ássama, easttahasvuoda ja sosiála- ja dearvvasvuodaabálvalusaid geahččanguovllus. Dieđáhusas gieđahallojuvvojit maiddái eamiálbmotsámiid ovttaveardásašvuoda ja vuoigatvuodaidda ollašuvvan.

Dieđáhusas giddejuvvo fuopmášupmi vuodđo- ja olmmošvuoigatvuodaidda ollašuvvamii áššiin, mat gusket olgoriikalaččaid sajádahkii. Áittardeaddji geahččá, ahte máná vuoigatvuoda galget ollašuvvat buorebut go dál ja riikkas eretgohččuma ollašuhttimis galgá gidde fuopmášumi rašes dilis leahki olbmuid sajádahkii ja sin dovddiidahttimii.

Eiseválddit, organisašuvnnat ja maiddái fitnodagat dahket olmmošgávppi vuostásaš barggu oppa áigge viidáseappot. Olmmošgávppi vuostásaš barggu vuolggasadjin leat oaffariid veahkeheapmi, rihkusvásttu ollašuvvan ja orrunvuoigatvuoda. Dáin juohke oassesuorggi galgá ovddidit, vai olmmošgávppi oaffariid vuoigatvuodaidda ollašuvvet.

Sámiid ovtaveardásašvuoda ja vuoigatvuodaid ollašuvvama berre buoridit

Sámit leat eamiálbmot, masa vuodđoláhka dorvvasta vuoigatvuoda iežas gillii ja kultuvrii sihke daidda laktáseaddji iešstivrema. Ovtaveardásašvuodaáittardeaddji lea ovddidan sámiid vuoigatvuodaid ollašuvvama sihke cealkámušaiguin láhkaásahanprojeavttaide ja ovttaskas dáhpáhusain, main sámiide lea čuohcán ovtaveardásašvuodalága gieldin vealaheapmi giela dahje álgoboahtimiša vuodul.

Sámediggelága ođastus lea mearkkašahtti lávki sámiid vuoigatvuodaide

Sámiid iešstivremis dehálamos institušuvdna lea sámediggi. Fámus orru sámediggelágas leat váilevašvuodát, maid leat geahččalan divvut juo mángii, muhto dán rádjai láhkaevttohusat leat eahpelihkostuvvan.

Ovtaveardásašvuodaáittardeaddji atná sámediggelága ođastusa dehálaš lávkin eamiálbmot sámiid vuoigatvuodaid buoret ollašuvvamii Suomas. Sihke Eurohpa ráđi ja Ovttastuvvan našuvnnaid olmmošvuoigatvuodasoahpamušaid gozihanorgánat leat Suoma guoski ávžžuhusaineaset mángii čalmustahtán dárbbu sámiid iešmearridanvuoigatvuoda ja ovtaveardásašvuoda ovddideapmái. Áššái válddii beali mañimuš ON olmmošvuoigatvuodakomitea ávžžuhusainis Suoma mearreáiggeraportta vuodul miessemánus 2021.

Áittardeaddji oainnu mielde evttohuvvon láhkaevttohus ovddidivččii dáid ulbmiliid ollašuvvama. Láhkaevttohus nanne sámiid iešmearridanvuoigatvuoda iežaset gillii ja kultuvrii guoski áššiin. Lága nuppástusaiguin vástiduvvo maid ON olmmošvuoigatvuodakomitea 2019 addin čovdosiin ovdanbuktin olmmošvuoigatvuodaloavkidemiide sámedikki válgalogahallamii merkema guoski áššiin.

Sámediggi válljejuvvo ollašuhttit gillii ja kultuvrii laktáseaddji iešmearridanvuoigatvuoda. Evttohusa meroštallamiin sápmelašvuodas sihkkarasto, ahte válgalogahallamii merkejuvvon olbmuin lea ealli oktavuoha sámegillii ja -kultuvrii.

Ovtaveardásašvuodaáittardeaddji oainnu mielde láchkii evttohanláhkai gáibádušat vealaheami gildosis sihke almmolaččat ja erenomážit válgalogahallamii merkemis ovddidit eamiálbmot sámiide gullevaš vuoigatvuodaid ollašuvvama. Evttohusas alimus hálddabusriekti seillošii mañimuš nuppástusohcanorgánan, muhto čavgadabbot ráddjejuvvon doaibmaválddiin go dál. Alimus hálddabusriekti sáhtášii váldit čovdima vuollái váidagiid, main lea ovdanbukton ákkastallon čuoččuhus vealaheamis dahje mielaválddis. Dát lea áittardeaddji oainnu mielde dehálaš dorvu oktagasa riektesuodjái.

Ođđa buresveadjinguovlluin lea guovddáš rolla gielalaš vuoigatvuodaid ollašuvvamis

Sámi giellaláhka meroštallá sámiid gielalaš vuoigatvuodaid, main guovddáš oasi hábme gielalaš vuoigatvuodaid ollašuvvan almmolaš bálvalusain. Sosiála- ja dearvasvuodáfuolahusa ođastus, mii bohtá fápmui 2023, lea erenomáš mearkkašahtti, ja ođđa buresveadjinguovlluid rolla lea mearkkašahtti das, mo sámiid gielalaš vuoigatvuodat bohttevuodas ollašuvvet.

Ovttavardásašvuodaáittardeaddji ovdanbuvttii cealkámušainis nu válmmaštallanmuttus go riikkabeivviid váljagoddigullamis, ahte sosiála- ja dearvasvuodáfuolahusa ordnenláhkii berrešii mearridit sáme-gielat sosiála- ja dearvasvuodábálvalusaid ordnengeatnegasvuoda.

Riikkabeivviid dohkkehan láchkamearrádusaide ordnengeatnegasvuoha ii goit girjejuvvon, baicce sosiála- ja dearvasvuodáfuolahusa ordnema guoski lága 5 §:ai lea vuoigatvuodas geavahit sáme-giela girjejuvvon čuovvovaččat (2–3 mom.):

Áššehasas lea vuoigatvuoha geavahit sáme-giela sosiála- ja dearvasvuodáfuolahusa bálvalusain, mat buvttaduvvojit sámiid ruovttuguovllu gielddain, sihke Lappi buresveadjinguovllus dakkár sosiála- ja dearvasvuodáfuolahusa bálvalusain, mat buvttaduvvojit dušše doaibmaovttadagain, mat leat ruovttuguovllu gielddaid olggobealde. Lassin áššehasas lea vuoigatvuoha geavahit sáme-giela sosiála- ja dearvasvuodáfuolahusa bálvalusain, mat buvttaduvvojit doaibmaovttadagain Lappi buresveadjinguovllus ruovttuguovllu gielddaid olggobealde. Dáid bálvalusaid Lappi buresveadjinguovlu lea čujuhan ruovttuguovllu gielddaid ássiide geavahanláhkai 4 §:s oaivilduvvon bálvalusaid olahttivuoda vuodul. Vuoigatvuodas geavahit sáme-giela mearriduvvo muđui sámi giellalágas (1086/2003).

Jos sosiála- dahje dearvasvuodáfuolahusa bargoveahka ii hálddaš áššehasa geavahan seava- dahje eará giela dahje áššehas ii doaibmaváttu dahje eará siva geažil sáhte áddehallat, galgá dan lassin, mii 1 ja 2 momeanttas mearriduvvo, bálvalusaid attedettiin vejolašvuodaid mielde fuolahit tulkomis ja tulkka háhkamis.

Smiehttamušastis (StVM 16/2021) sosiála- ja dearvasvuodáválgoddi goit gávnnašii searvat vuodđoláhkaválgoddi cealkámušastis ovdanbuktin gáibádussii das, ahte stáhtaráđđi berre čuovvut ja árvoštallat ođastusa ollašuttima váikkuhusaid sáme-gielat vuoigatvuodaid geavataš ollašuvvamii ja álggahit dárbbu mielde gáibiduvvon doaimmaid sihkkarastima dihte pasieanttaid ja áššehasaid vejolašvuoda oazžut iežasgielat bálvalusa.

Ovttavardásašvuodaáittardeaddji oainnu mielde sámiid bálvalusaid dorvasteami várás lea dehálaš, ahte ođastusa ollašuttimis váldojit viidát vuhtii sámiid iešmearridanvuoigatvuoha sihke gielalaš vuoigatvuodat.

Sámiid oktavuodaváldimiin bohtá ovdan giellamáhtolaš ámmátolbmuid váili

Ovttavardásašvuodaáittardeaddji lea maŋimuš jagiin vuostávdán 5–10 sámiid ovttavardásašvuhtii laktáseaddji oktavuodaváldima jahkásaččat. Oktavuodaváldimiid smávva mearis fuolakeahttá oktavuodaváldimat giedahallet viidát sosiála- ja dearvasvuodábálvalusaid, skuvlema ja sámiide čuohcci heađušteami. Stuorámuš oasis

dáhpáhusaid ovtaveardásašvuodaáittardeaddji lea addán rávvema ovtaveardásašvuoda ovddideami várás, muhto oassi dáhpáhusain lea ovdánan dárkilut čielggadeapmái.

Oktavuodaváldimiin jeavddalaš temán lea giellamáhtolaš ámmátolbmuid váili.

Rekryterenfiggamušain fuolakeahhtá dakkár bargit, geain lea doarvái buorre sámezielamáhttu, eai leat oažžumis. Váttisvuoda čoavdima várás galgá bidjat resurssaid sihke giellaskuvlemii ja sierra surggiid ámmátolbmuid skuvlemii sámiid ruovttuguovllus.

Sámezielaid ja sámezielat oahpahusa dilis lea dáhpáhuvván mearkkašahhti ovdáneapmi maŋimuš jahkelogiid áigge. Vuodđooahpahušlága mielde sámiid ruovttuguovllus oahppiin lea vuoigatvuohta váldoosiin sámezielat oahpahussii. Ruovttuguovllu olggobealde vástideaddji vuoigatvuohta ja daidda laktáseaddji gielddaid geatnegasvuodát eai leat. Go váldojuvvo vuhtii, ahte dán áigge sullii 80 % sámemánáin orru ruovttuguovllu olggobealde, de lea sivva jearrat, leago dát earálágan meannudeapmi ássanbáikki mielde ákkastallon. Sámezielat oahpahus fálluojuvvo juo muhtun stuorámuš gávpgogiin. Ruovttuguovllu olggobeallásaš sámezielat oahpahusa lánkaásaheapmái guoski vuodu ja ekonomalaš doarjjaráhkadusaid ovddideapmi veahkehivččii dorvvastit viidásabbot sámemánáid vejolašvuoda oažžut oahpahusa iežaset gillii.

Vuoigatvuohta sámezielat árrabajásgeassimii ii leat ráddjejuvvon vástideaddji lánkai guovlluguovdasaččat go sámezielat vuodđooahpahus. Árrabajásgeassimis vátni dohkálaš sámezielat árrabajásgeassima ámmátolbmui lea erenomáš stuoris. Seammás sámezielat giellalávngumiid sajádat ja ruhtadeapmi lea dávjá eahpesihkkaris vuodu alde. Bidjamiin resurssaid sihke giela juo máhtti ja giela ealáskahtti mánáid árrabajásgeassimii, buoriduvvojit vejolašvuodát sámezielat ámmátolbmuid skuvlemii buot surggiide boahttevuodas.

Badjeolbmuid sadjásašveahki váilevašvuodaid berre divvut

Sámediggi bivddii giđđat 2021 ovtaveardásašvuodaáittardeaddjis cealkámuša badjeolbmuid sadjásašveahkis. Badjeolbmuid sadjásašveahki lea sakka eambo ráddjejuvvon go eará eanadoallofitnodatolbmuid. Nuppelánkai go eará eanadoallofitnodatolbmot, badjeolbmot eai ovdamearkka dihte sáhte oažžut sadjásašveahki váhnemiidfriijavuoda dahje vearjogeatnegasvuoda geažil. Dát ráddjehus čuohtá erenomážit nuorra sápmelaččaide. Áittardeaddji oainnu mielde badjeolbmuid sadjásašveahki gárživuodas eanadoallofitnodatolbmuid vejolašvuodaid ektui oažžut sadjásašveahki šaddá navddus ovtaveardásašvuodalága gielddin njuolggovealaheamis. Ovtaveardásašvuodaáittardeaddji cealkámuša maŋná sosiála- ja dearvvasvuodáministeriija lea álggahan doaimmaid lánkaásaheami ođasmahttima várás.

Ávžžuhusat:

- Sámediggelága galgá ođasmahttit sámiid iešmearridanvuoigatvuođa nannejeaddji vugiin.
- Sámiid sosiála- ja dearvvasvuodabálvalusaid dorvvasteami várás sode-ođastusa ollašuttimis galgá viidát váldit vuhtii sámiid iešmearridanvuoigatvuođa sihke gielalaš vuoigatvuođaid.

- Sámiid gielalaš vuoigatvuodaid ollašuvvama hehtejeaddji resursavátnái galgá vástidit bidjamiin lasseresurssaid giellaskuvlemii sihke sierra surggiid ámmátolbmuid skuvlemii sámiid ruovttuguovllus.

Ovttaveardásašvuodaáittardeaddji ávžžuhusat riikkabeivviide

Lea vel olu bargu, vai ovttaveardásašvuohta sáhtášii ollašuvvat juohkehažžii. Vealaheapmái galgá seahkanit aktiivvalaččat, struktuvrralaš vealaheami galgá burgit ja ovttaveardásašvuoda galgá ovddidit buot eallinsurggiin. Vuoddo- ja olmmošvuoigatvuodaid ollašuvvama galgá váldit guovddášii olgoriikalaččaid sajádahkii guoski áššiin, máná vuoigatvuodaid ollašuvvamis galgá fuolahit buorebut go dál ja olmmošgávppi oaffariid vuoigatvuodát galget ollašuvvat beaktileappot.

Áittardeaddji barggus čuožžilan fuopmášumiid vuodul ovttaveardásašvuodaáittardeaddji addá riikkabeivviide čuovvovaš ávžžuhusaid.

OVTTAVEARDÁSAŠVUOHTA LEA VUOIGGALAŠ SERVODAGA VUOĐDU

Vealaheami vásihan olbmo riektesuodji nannejuvvo

Ovttaveardásašvuodaalága ođasteamis galgá nannet vealaheami vásihan olbmo riektesuoji. Ovttaveardásašvuodaáittardeaddji atná earenoamážit čuovvovaš nuppástusaid dehálažžan:

- Ovttaveardásašvuoda- ja dásseárvolávdegottis galgá leat vejolašvuohta mearridit buhtadusa, go geahččá ahte olmmoš lea šaddan vealahuvvot.
- Ovttaveardásašvuodaáittardeaddji ja ovttaveardásašvuoda- ja dásseárvolávdegotti doaibmaváldi viiddiduvvo bargoeallima vealahandáhpáhusaide.
- Láhkii girjejuvvojit ON (Ovttastuvvan Našuvnnat) lámis olbmuid vuoigatvuodaid oktasašsoahpamuša CRPD (The Rights of Persons with Disabilities/Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista SopS 27/2016/Oktasašsoahpamuš lámis olbmuid vuoigatvuodain) čuovvu geatnegasvuodát govttolaš heivehallamiidda ja ovddalgihtii várren lámis olbmuid sierradárbbuide nu, ahte geavahit buohkaide heivvolaš plánema.
- Ovttaveardásašvuodaoplánengeatnegasvuohta viiddiduvvo guoskat maiddái árrabajásgeassima.
- Skuvlema lágideaddji geatnegasvuohta seahkanit vealaheapmái, mii čuohcá oahppiide ja studeanttaide, mearriduvvo lágain.
- Ovttaveardásašvuodaáittardeaddji vejolašvuodát ovddidit ovttaveardásašvuoda, čielggadit vealahandáhpáhusaid ja doarjut vealaheami oaffariid nannejuvvo nu, ahte áittardeaddji resurssat vástidit oktavuodameriid mearkkašahtti lassáneami.

Nannet doaimmaid ovttaveardásašvuoda ovddideami várás

- Ovttaveardásašvuodaoplánen ja ovttaveardásašvuodaaváikkuhusaid árvoštallan nannejuvvojit almmolaš hálldahusa ja lánkaásaheami ovddideamis.

- Vealaheami ja rasismma guoski dieđu čoaggimii galgá dahkat ráhkadusaid ja dorvvastit resurssaid.
- Eiseváldi- ja dárbováldusaid digitaliseredettiin galgá sihkkarastit, ahte bálvalusaid fállan dáhpáhuvvá mánggaid kanálad bokte.

Seahkanit vealaheapmái buot eallinsurggiin

- Visteoasussearvelága ođasmahttimis sihkkarastojuvvojit ovtta veardásašvuotta ja easttahisvuotta Suoma čadni ON lámis olbmuid oktasašsoahpamuša geatnegasvuodaid vuodul.
- Ássanrávvemis, mii lea olahtti earenoamážit vealahan- ja vistteheami vára vuolde leahkki olbmuid, ásaheami lágain.
- Elektrovnnalaš identifiseren galgá ollašuttot ovtta veardásaččat buohkaide. Láhkaásaheami galgá ovddidit, vai dat ollašuvvá jođánit.
- Dahkujierbmái ja automáhtalaš mearrádusdihkamii guoski heivehallamii galget čáhkaduvvot gokčevaš ja aiddolaš geatnegasvuodaid ovtta veardásašvuodaváikkusaid árvvoštallamii ja čađačuovgivuhtii sihke beaktilis goziheami doarju njuolggadusat.
- Olgoriikkalašgoziheami vealahanriskkaid ja olgoriikkalašlága/ulkomaalaislaksi 129 a § (Ulkomaalaisvalvonta/Olgoriikkalašgoziheapmi) eahpečielggasvuoda dihtii njuolggadusa galgá ođasmahttit ja eiseváldiid rávvagiid galgá čielggasmahttit.
- Geaidnokárta lámis olbmuid bargguoážžuma struktuvrralaš eastagiid burgima várás galgá válmmaštallat ja ollašuttit ádjánkeahhtá bargo- ja ealáhusministeriija vuolde
- Lápmásiidbálvalusaid ja ealáhatvuogádaga gustojeaddji láhkaásaheami ja lápmásiidbálvalusaide laktáseaddji guvllolaš lágidanvuogit galget ollašuttit duodalaččat lámis olbmuid bargoeallinsearvevuoda ja ealáhusdoallivuoda.

Eamiálbmotsámiid ovtta veardásašvuoda galgá nannet

- Sámediggelága galgá ođasmahttit vugiin, mii nanne sápmelaččaid iešmearridanvuogitvuoda.

OLMMOŠGÁVPPI OAFFARIID VUOIGATVUODÁID SUDDJEN GÁIBIDA MÁDGGASUORGGAT DOAIBMABIJUID

Olmmošgávppi oaffariid vuoigatvuodaid ollašuvvama várás:

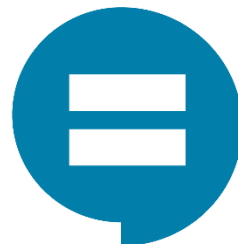
- Buresveadjinguovlluide galgá hukset doaibmi vuogádagaid, maiguin dovddiidahttit oaffariid ja stivret veahki lusa.
- Olmmošgávppi oaffariid dorvvolaš ja dorjojuvvon ássamis ásaheami lágain.
- Oaffariid veahkeheami eaktun dál leahkki čanas rihkusprosessii sihkkorjuvu olmmošgávppi oaffara veahkeheami gustojeaddji lágas.
- Olgoriikkalašlága galgá rievdadit nu, ahte ain dávjjit olmmošgávppi oaffar deavdá orrunlobi mieđiheami eavttuid.

Rihkusvásttu ollašuvvama beavttálmahttima várás:

- Olmmošgávpedutkamat addojuvvojit vejolašvuodaid mielde olmmošgávpái vuojuđu dūtkiide ja dutkanjođiheadđjiide.
- Bolesa galgá ain skuvlet olmmošgávpái dovddidahttimii juo dutkama álgomuttus.
- Olmmošgávpái spesialiseren dutkanjoavkku resurssaid galgá dahkat bissovažžan.

OLGORIIKALAČČAID VUOĐO- JA OLMMOŠVUOIGATVUOĐAID GALGÁ BUKTIT NANNOSEAPPOT MEARRÁDUSDAHKAMII

- Olgoriikkalašlága galgá rievdadit máná ovddu ja vuoigatvuodaid sihke bearašeallima oppalaččat ollašuvvama várás. Lága heiveheapmi ii oaččo doalvut máná ovddu vuostásaš čovdosiidda.
- Olgoriikkalašlága galgá rievdadit nu, ahte dat váldá vuhtii orrunlobi ohcci oppalaš dili. Láhka galgá dahkat vejolažžan ohccái miehtemielalaš čovdosiid buorebut go dál.
- Supmii ovdal jagi 2017 bohtán ja dáppe ain almmá orrunlobi haga leahki olbmuid orruma galggašii dahkat virggálažžan sierralágain.

OVTTAVEARDÁSAŠVUOĐA
ÁITTARDEADDJI

YHDENVERTAISUUSVALTUUTETTU
DISKRIMINERINGSOMBUDSMANNEN
NON-DISCRIMINATION OMBUDSMAN